

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 6.*

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.6.10

УДК: 330:330.342.3:339.137.2

*Х. М. Притула,
д. е. н., старший науковий співробітник, завідувач сектору транскордонного
співробітництва, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України»*

ORCID ID: 0000-0003-3846-2393

*А. О. Максименко,
старший науковий співробітник сектору транскордонного співробітництва,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»*

ORCID ID: 0000-0002-4014-6501

*О. О. Заїка,
аспірант, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН
України»*

ORCID ID: 0000-0002-6306-3936

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

*Kh. Prytula,
Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Head of the Sector of Cross-border
Cooperation, SI “Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of NAS of
Ukraine”*

*A. Maksymenko,
Senior Research Fellow of the Sector of Cross-border Cooperation,
SI “Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine”*

*O. Zaika,
Postgraduate student,
SI “Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine”*

FACTOR ANALYSIS OF THE COMPETITIVENESS OF COUNTRIES IN THE CONTEXT OF INTERNATIONALIZATION AND GLOBALIZATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

У статті розкрито еволюцію методологічних підходів до оцінки конкурентоспроможності відповідно до сучасних тенденцій та викликів економічного розвитку та домінуючих наукових теорій. Проаналізовано низку світових індексів (глобальної конкурентоспроможності, економічної свободи, легкості ведення бізнесу, цифрової конкурентоспроможності, глобального індексу інновацій) з метою оцінки конкурентоспроможності країн з позиції їх місця серед решти країн, дослідження факторів (стимулюючих, дестимулюючих), які впливають на формування конкурентоспроможності, визначення рівня інтегрованості економіки країни до глобальних ланцюгів вартості тощо. Ідентифіковано основні фактори, як впливають на формування різних складових конкурентоспроможності країни. Визначено сильні та слабкі позиції України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Структуровано конкурентні переваги країн залежно від стадій економічного розвитку.

In order to analyze the progress and compare countries by level of development, study their individual areas and characteristics of public life, world organizations and institutions are developing methodologies for calculating various indices and forming appropriate country ratings. The article reveals the evolution of methodological approaches to the calculations of the competitiveness index in accordance with the new world realities of development and the dominant scientific theories. A number of world indices (indices of global competitiveness, economic freedom, ease of doing business, digital competitiveness, global innovation index) are analyzed to assess the competitiveness of countries from the standpoint of its place among other countries, study factors (stimulating, disincentives) that affect the formation of competitiveness. determining the level of integration of the country's economy into global value chains, etc. A change in the country's rating position will indicate the effectiveness or ineffectiveness of the mechanisms and tools used in the implementation of economic policy. The main factors that affect the formation of various components of the country's competitiveness are identified. In particular, the development of the institutional environment and legislative support; infrastructure; macroeconomic environment; education

and training, advanced training; health status; manufacturability or information technology integration; innovative development; development of commodity, financial and labor markets and maturity of the business environment. Ukraine's strengths (investment in telecommunications, the share of employed women with degrees, the ratio of utility models to GDP per capita, \$ billion, etc.) and weaknesses (protection of intellectual property, GDP per unit of energy consumption, political stability and security, etc.) in international rankings of competitiveness and investment attractiveness have been identified. The competitive advantages of countries depending on the stages of economic development are structured.

Ключові слова: конкурентоспроможність країн, конкурентні переваги, індекси конкурентоспроможності, глобальні ланцюги вартості, економічний розвиток, Україна.

Keywords: country competitiveness, competitive advantages, competitiveness indices, global value chains, economic development, Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах розвитку глобалізаційних процесів у сучасному світі особливої ваги набувають питання регіональної інтеграції та кооперації. Сучасною формою міжнародної (регіональної) кооперації є глобальні ланцюги доданої вартості, рівень залученості до яких слугує важливим індикатором конкурентоспроможності країни. Питання оцінки конкурентоспроможності, особливо в контексті розвитку економіки країни, є доволі складним.

З метою аналізу поступу та порівняння країн за рівнем їх розвитку, дослідження їх окремих сфер та характеристик суспільного життя світовими організаціями та інституціями розробляються методології розрахунку різноманітних індексів та формуються відповідні рейтинги країн. Зазвичай результати такого моніторингу представляються у вигляді агрегованих індексів і розраховуються такими організаціями як Всесвітній економічний форум (World Economic Forum), Світовий Банк (The World Bank), Всесвітній центр конкурентоспроможності (IMD World Competitiveness Center), Центр міжнародної конкурентоспроможності (Centre for International Competitiveness), Фонд «Спадщина» (The Heritage Foundation), агенція

Bloomberg, Організація Об'єднаних Націй (United Nations) та ін.

Серед індексів, в яких представлена Україна, слід назвати: *Індекс людського розвитку (Human Development Index)* - інтегральний щорічний показник, що розраховується з метою порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу у різних країнах; *Індекс процвітання (Legatum Prosperity Index)* оцінює рівень світового багатства і благополуччя; *Міжнародний індекс щастя (Happy Planet Index)* відображає особливості розвитку тих сфер життя країни, які зорієнтовані на досягнення довгого, щасливого і сталого життя своїх громадян; *Глобальний індекс здоров'я (Bloomberg Healthiest Country Index)* оцінює загальний рівень здоров'я в країні; *Індекс розвитку електронного врядування (E-Government Development Index)* вимірює розвиток національного потенціалу електронного уряду; *Індекс розвитку ІКТ (ICT Development Index)* – це рейтинг країн світу за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Наведені вище індекси радше відображають окремі аспекти розвитку країн, аніж економіки країни загалом.

Відтак з метою оцінки конкурентоспроможності країн з позиції її місця серед решти країн, дослідження факторів (стимулюючих, дестимулюючих), які впливають на формування конкурентоспроможності, визначення рівня інтегрованості економіки країни до глобальних ланцюгів вартості, здійснимо аналіз індексів глобальної конкурентоспроможності, економічної свободи, легкості ведення бізнесу, цифрової конкурентоспроможності тощо. Зміна рейтингової позиції країни буде свідчити про дієвість чи недієвість тих механізмів та інструментів, які використовуються при здійсненні економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження факторів конкурентоспроможності країн, визначення їх конкурентних переваг в умовах глобалізації економічних процесів присвячені праці низки вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків. Зокрема, моделі конкурентоспроможності країн розкрито у працях М. Портера, А. Рагмена, Донг-Санг Чо; проблеми участі України в глобальних ланцюгах поставок розкриті вченими Є. Крикавським та Н. Чорнопиською; А. Ігнатюк

досліджує роль глобальних ланцюгів доданої вартості у підвищенні конкурентоспроможності економіки України та її регіонів тощо. Українські вчені Д. Глухова, П. Дзюба, В. Кончин, О. Рогач, М. Хмара, О. Шнирков досліджують сучасні етапи транснаціоналізації, які передбачають участь у створенні доданої вартості шляхом виконання аутсорсингових операцій на замовлення, побудови міжнародних технологічних ланцюгів. Водночас посилення глобалізаційних процесів та низький рівень конкурентоспроможності України та її регіонів зумовлює необхідність вивчення інституційних передумов та факторів підвищення конкурентоспроможності, що сприятиме інтернаціоналізації та посиленню інтегрованості економіки країни та її регіонів до світового економічного простору.

Метою статті є ідентифікація основних факторів конкурентоспроможності країн в умовах інтернаціоналізації та глобалізації економічного розвитку та їх аналіз на прикладі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність країни характеризується певною сукупністю ознак, які притаманні національній економіці та за якими країна здатна конкурувати з іншими. Починаючи з 1979 р. щорічні звіти Світового економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність включають аналіз безлічі факторів, які можуть забезпечити стійке економічне зростання у довгостроковій перспективі [1]. Спеціальний випуск 2020 року присвячений розгляду пріоритетів відновлення та відродження, а також розгляду передумов трансформації до нових економічних систем, які поєднують цілі «продуктивність», «люди» та «планета» [2].

Звіт про глобальну конкурентоспроможність (GCR) є загальновизнаним рейтингом конкурентоспроможності країн та ефективним інструментом для порівняння сильних та слабких сторін країни. Методологія розрахунку індексу змінюється відповідно до нових світових реалій розвитку та домінуючих наукових теорій. Важливим етапом у дослідженні глобальної конкурентоспроможності став 2000 рік, коли професор Джеффри Сакс ввів Індекс конкурентоспроможності зростання, виходячи з основ теорії економічного зростання.

У 2000 р. професор Майкл Портер розробив Індекс конкурентоспроможності бізнесу (BCI), розрахунки якого базувались на мікроекономічних драйверах розвитку економіки. У 2004 році професор Ксав'є Сала-і-Мартін запропонував Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГКІ), який включав як макроекономічні, так і мікроекономічні фактори конкурентоспроможності. Починаючи з 2004 р., GCI публікується в GCR поряд з BCI. Включно до 2018 р. методологічною основою розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності був підхід М. Портера до формування конкурентних переваг країни. Основними тезами цього підходу були [3]:

- Компанії набувають конкурентних переваг шляхом розвитку та впровадження інновацій;
- Необхідність здійснення інвестицій у навички, знання включно з фізичними активами та репутацією бренду;
- Важливу роль у здійсненні інновацій відіграє інформація;
- Визначальним фактором конкурентоспроможності на національному рівні є продуктивність;
- Нарощення експорту, який базується на низькій оплаті праці та слабкій валюті, та імпорт продукції з більшою доданою вартістю, які не можуть бути вироблені національними товаровиробниками, може збалансувати торгівлю, проте він занижуватиме національні стандарти життя;
- Важливими складовими національної конкурентоспроможності є факторні умови – кваліфіковані кадри чи інфраструктура, особливості внутрішнього попиту, присутність виробників супутніх чи суміжних галузей, які є конкурентними на зовнішніх ринках, стратегія, структура та конкуренція – регулятивне середовище, природа внутрішньої конкуренції;
- Важливою умовою формування конкурентних переваг є наявність вузькоспеціалізованих кадрів відповідно до потреб ринку;
- Конкурентність на зовнішніх ринках визначається конкурентністю на внутрішніх ринках;
- Важливим є заохочувати внутрішню конкуренцію, яка є основним

стимулятором до здійснення інвестицій;

- Більш важливою є структура внутрішнього попиту, аніж розмір;
- Внутрішня конкуренція та географічна концентрація є двома важливими чинниками формування конкурентних переваг;
- Зазвичай формуються кластери конкурентних галузей промисловості.

Індекс глобальної конкурентоспроможності розраховується на основі більш ніж 100 змінних, що згруповані у 12 субпоказників («Інституції», «Інфраструктура», «Макроекономічна стабільність», «Охорона здоров'я», «Навики і професійна підготовка», «Ринок товарів», «Ринок праці», «Фінансова система», «Адаптація ІКТ, або технологічна готовність», «Розмір ринку», «Зрілість бізнес-середовища» та «Інновації»).

У 2017 р. Україна посідала 81 місце із 137 країн, а у 2016 р. – 85 із 138 країн. Причому найкращі оцінки Україна отримала за критеріями «Охорона здоров'я»; «Навики і професійна підготовка». Найгірші – за показниками, які відображають рівень розвитку фінансового ринку та ефективність ринку товарів. За класифікацією етапу розвитку Україна віднесена до перехідних економік, яка знаходиться на етапі переходу від сировинної економіки (Factor-driven) до ефективної економіки (Efficiency-driven). Найвищий щабель – третій – це інноваційна економіка (Innovation-driven).

У 2019 р. був розрахований Індекс глобальної конкурентоспроможності версії 4.0. Він, як і попередні індекси, охоплює низку чинників та ознак, що характеризують продуктивність економіки, зростання та розвиток людського потенціалу в епоху Четвертої промислової революції (Fourth Industrial Revolution) (див. Таблиця 1). Видання за 2019 р. охоплює економіки 141 країни, на які припадає 99% світового ВВП. Україна за підсумками 2019 р., порівняно з 2018 р., опустилась на 2 позиції і посіла 85 місце [4].

Таблиця 1. Порівняльний аналіз розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності у 2017-2018 рр. та 2019 р.

Індекс глобальної конкурентоспроможності Методологія 4.0 2019	Індекс глобальної конкурентоспроможності 2017–2018
ДОСТУПНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	ОСНОВНІ ВИМОГИ
1-а група. Інституції, 26 показників. Н. Урядова візія майбутнього – вага 12,5% I. Адаптивність уряду – вага 50% 1.20 Стабільність політики, яку здійснює уряд 1.21 Реакція уряду на зміни 1.22 Адаптивність законодавчої бази до цифрових бізнес-моделей 1.23 Довгострокова візія уряду II. Забезпечення сталості розвитку – вага 50% 1.24 Регулювання енергоефективності 1.25 Регулювання відновлюваної енергії 1.26 Діючі договори, пов'язані з навколишнім середовищем	1-а група. Інституції, 21 показник
2-га група: Інфраструктура, 12 показників В. Комунальна інфраструктура – вага 50 % II. Вода – 50 %. 2.11 Вплив небезпечної питної води 2.12 Надійність водопостачання	2-га група: Інфраструктура, 9 показників
3-тя група: Впровадження ІКТ – вага 8,3% 3.01 Підписка на мобільний стільниковий телефон 3.02 Мобільна широкосмугова підписка 3.03 Підписка на стаціонарний широкосмуговий Інтернет 3.04 Підписка на Інтернет з оптоволокомом 3.05 Користувачі Інтернету	3-тя група: Макроекономічне середовище .
4-та група: Макроекономічна стабільність	4-та група: Здоров'я та початкова освіта.
ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ	СТИМУЛЯТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ
5-та група: Здоров'я – зводиться до одного показника- середня очікувана тривалість життя	5-та група: Вища освіта та підвищення кваліфікації (навчання)
6-та група: Навички .	6-та група: Ефективність товарних ринків
РИНКИ	7-ма група: Ефективність ринку праці
7-ма група: Ринок товарів	8-ма група: Розвиток фінансового ринку
8-ма група: Ринок праці	9-та група: Технологічна готовність
9-та група: Фінансова система 9.02 Фінансування малих та середніх підприємств	9-та група: Місткість ринку
10-та група: Місткість ринку	ФАКТОРИ ІННОВАЦІЙ ТА СОФІСТИКАЦІЙ
ІННОВАЦІЙНА ЕКОСИСТЕМА	
11-та група: Динаміка розвитку бізнесу	11-та група: Софістикація бізнесу
12-та група: Інноваційні можливості	12-та група: Науково-дослідні інновації

Протягом 2016-2019 рр. спостерігається покращення позиції України за

субіндикаторами «Інституції», «Ринок товарів», «Ринок праці», «Зрілість бізнес-середовища». Водночас, спостерігається зниження позицій за такими субіндикаторами як: «Макроекономічна стабільність», «Охорона здоров'я», «Навики і професійна підготовка».

Розрахунок Індексу базується на концепції стадій розвитку шляхом надання більш високих відносних ваг тим індикаторам, які відносно більш актуальні для країни, враховуючи її даний етап розвитку. Для отримання значення ваг протягом останніх років проводився регресійний аналіз залежності ВВП на душу населення щодо кожного субіндексу, що дозволяло отримувати різні коефіцієнти для кожного етапу розвитку.

Згідно концепції стадій економічного розвитку [5] на першому етапі свого розвитку економіка керується ресурсами, а країни конкурують на основі своїх факторних ресурсів, насамперед некваліфікованої робочої сили та природних ресурсів. Компанії конкурують на основі ціни та продають базові товари, їх низька продуктивність відображається в низькій заробітній платі. У міру зростання заробітної плати, країни переходять на стадію розвитку, керовану ефективністю, за якої виробничі процеси стають ефективнішими та підвищується якість продукції. На цьому етапі конкурентоспроможність дедалі більшою мірою визначається розвитком вищої освіти та професійною підготовкою, ефективними товарними ринками, збалансованими ринками праці, рівнем розвитку фінансових ринків, місткістю внутрішнього або зовнішнього ринків та здатністю використовувати переваги існуючих технологій. Переходячи до етапу, керованого інноваціями, вони можуть підтримувати вищу заробітну плату та відповідний рівень життя лише за умови, що їхній бізнес може конкурувати з новими та унікальними продуктами. На цьому етапі компанії повинні конкурувати за допомогою інновацій, виробляючи нові та різні товари, використовуючи найскладніші виробничі процеси.

Країни розподіляються за стадіями розвитку на основі двох критеріїв. Перший критерій - рівень ВВП на душу населення за ринковими курсами валют. Другий критерій - частка експорту низькотехнологічних товарів у загальному експорті (товарів

та послуги), при цьому вважається, що розвиток країн, у структурі експорту яких частка низькотехнологічних товарів становить понад 70%, значною мірою зумовлені факторними чинниками.

Індекс легкості ведення бізнесу (Doing business) [6] оцінює різні аспекти регулювання бізнесу, які згруповано у 10 індикаторів, а саме: започаткування бізнесу, дозволи на будівництво, отримання електропостачання, реєстрація власності, отримання кредиту, захист прав інвесторів; сплата податків, міжнародна торгівля; дотримання контрактів; вирішення питань неплатоспроможності/закриття підприємства. Дані збираються шляхом аналізу нормативно-правових та законодавчих актів, а також анкет [7].

У 2019 р. Україна знаходилась на 71 позиції із 190 країн, а у 2020 р. піднялась на 64 місце. За результатами звіту 2020 р. Україна покращила позиції за такими субіндикаторами як «дозволи на будівництво», «захист інтересів інвесторів», «дотримання контрактів», «транскордонна торгівля», «сплата податків». спростила торгівлю через кордон, має позитивні зміни у цивільно-процесуальному праві, нормах примусового виконання [8]. Зазначений Індекс відображає, які регуляторні зміни відбуваються у економіці країн та наскільки покращилися умови ведення бізнесу.

Індекс економічної свободи (The Index of Economic Freedom) [9] включає чотири групи як кількісних, так і якісних змінних (законність, витрати уряду, регуляторна ефективність, відкритість ринку). У 2022 р. Україна, перебуваючи на 130 позиції з оцінкою в 54.1 бали, віднесена до групи «переважно невольні» («mostly unfree») (59.9-50 балів). До 2017 р. Україна належала до групи країн «repressed», тобто тих, у яких пригнічуються економічні свободи [10].

Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності (The IMD World Digital Competitiveness Ranking) [11] охоплює такі блоки як: «Знання», «Технології», «Готовність та перспективи впровадження інновацій». Перший блок включає показники щодо оцінки навиків та знань, освітнього рівня, концентрації наукових розробок. Блок «Технології» передбачає оцінку регуляторної політики; капіталу; технологічності. Останній блок складається із показників, що відображають питання

адаптації нових технологій, гнучкості бізнесу; інтеграції інформаційних технологій. Оцінка загального рейтингу є комплексною, яка враховує 50 показників, з яких 30 показників є твердими, тобто зібраними на основі статистичної звітності і 20 показників - зібрані у результаті опитувань.

У 2016 р. Україна займала 59 позицію, у 2021 р. – 54 з 64 країн. У 2021 р. найвищі позиції Україна зайняла за показниками загальних державних витрат на освіту, співвідношення кількості учнів та вчителів, кількість жінок-науковців та продуктивність науково-дослідних розробок за публікаціями (R&D productivity by publication), обсягу інвестицій у телекомунікації, використання великих даних та аналітики. Водночас низькими є позиції країни за показниками іноземних висококваліфікованих працівників, зайнятості наукових та технічних працівників, міжнародного досвіду, управління містами, загальних витрат на наукові дослідження та розробки, користувачів швидкісного інтернету, захисту прав інтелектуальної власності, кредитного рейтингу країни, венчурного капіталу [11].

Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index) – щорічне дослідження, що проводиться міжнародною бізнес-школою INSEAD спільно з Корнельським університетом (Cornell University) та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, WIPO) з метою формування рейтингу країн світу за показником розвитку інновацій.

Індекс охоплює 7 основних груп показників: «Інститути», «Людський капітал та дослідження», «Інфраструктура», «Розвиток ринку», «Зрілість бізнес-середовища», «Знання та технологічна результативність», «Креативність». Кожна група показників складається із трьох субпоказників. Загалом Індекс розраховують на основі більше 80 параметрів, серед яких – кількість заявок на права інтелектуальної власності, створених мобільних додатків, науково-технічних публікацій та обсяг витрат на освіту та інш.

У звіті 2021 р. найбільш інноваційною країною визнано Швейцарію, за нею йдуть Швеція, США та Велика Британія. Україна в Глобальному інноваційному індексі 2021 р. посідає 49 місце (у 2020 році – 45 місце), увійшовши до ТОП-3 країн

економічної групи lower-middle income [12].

Суттєві покращення відбулися за групою показників субіндикатора «Інститути» (політичне середовище, бізнес-середовище, нормативно-правове забезпечення). За цим компонентом у 2016 р. із 48,7 балами Україна посідала 101 місце, а у 2021 р. із 56,2 балами посіла 91 позицію. Протягом останніх чотирьох років серед показників, за якими Україна входила в топ-20 країн, варто назвати: співвідношення кількості учнів до вчителів у загальноосвітніх закладах; частка жінок з науковими ступенями серед наукових працівників; співвідношення заявок на патенти до ВВП за ПКС, млрд \$; співвідношення корисних моделей за походженням до ВВП за ПКС, млрд \$; частка експорту ІКТ-послуг у загальному обсязі торгівлі; співвідношення промислових зразків до ВВП за ПКС, млрд \$. Найбільш слабкими сторонами України є показники: політична стабільність та безпека; вирішення проблем неплатоспроможності; ВВП на одиницю енергоспоживання; частка мікрофінансових валових кредитів у ВВП; розвиток кластерів; співвідношення національних художніх фільмів до кількості населення у віці 15-69 років.

Підсумовуючи, аналіз Індексів дозволив ідентифікувати основні фактори, які впливають на формування різних складових конкурентоспроможності країни, зокрема: розвиток інституційного середовища та законодавче забезпечення (показники оцінки законодавчого забезпечення, ефективність діяльності правоохоронних органів, рівень корупції, прозорість державного управління та регуляторної політики тощо); розвиток інфраструктури (покриття дорогами, електропостачання, транспортне сполучення та зв'язок, доступність різних видів транспорту); розвиток освіти, навчання, підвищення кваліфікації (змінні щодо якості початкової, середньої освіти; навчання працівників; кількість випускників; співвідношення учнів та вчителів; наявність спеціалізованих наукових та навчальних сервісів, кількість наукових працівників, видатки на освіту тощо); стан охорони здоров'я (очікувана тривалість життя тощо); технологічність або інформаційно-технологічна інтегрованість (показники впровадження електронного врядування, кількість користувачів планшетами, смартфонами, мобільним зв'язком, покриття мережею Інтернет, бездротовий Інтернет-зв'язок, протидія піратству та кібер

захист); інноваційний розвиток (кількість наукових розробок, витрати на науково-дослідну діяльність, кількість стартапів, інвестиції в телекомунікації, кооперація між науковими установами та бізнесом у сфері НДР, зареєстровані патенти, гранти на високотехнологічні розробки та ін.); зрілість бізнес середовища (вимірюється рівнем залученості малого і середнього бізнесу у інноваційну кооперацію у найбільш розвинутих галузях. Група таких показників спрямована на оцінку тісноти взаємозв'язків у бізнес-середовищі, рівня розвитку кластерів, бізнес-об'єднань, кількості та якості місцевих постачальників, обізнаності покупців).

Відтак, аналіз Індексів у динаміці дозволяє відслідковувати як змінюється регулювання економіки, чи здійснені заходи приносять позитивний ефект, наскільки економіка готова до впровадження нових технологій та інновацій, як здійснюється пошук балансу на шляху досягнення максимальної продуктивності економіки, сталого економічного розвитку та якості людського життя.

Результати аналізу місця України у зазначених рейтингах наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Позиції України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості

ВИСОКІ ПОЗИЦІЇ
<i>Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності</i>
• співвідношення студентів-викладачів у вищій школі («Знання»; 2017 р. - 14 місце, 2019 р. - 11 позиція)
• кількість жінок-науковців («Знання»; 2017 р. - 13 місце, 2019 р. - 16 місце)
• інвестиції в телекомунікації («Технології»; 2017 р. - 54 позиція, 2019 р. - 11 позиція)
<i>Індекс глобальної конкурентоспроможності 4.0</i>
• доступ до електроенергії, % населення («Інфраструктура»; 2019 р. - 2 місце)
• щільність залізничних колій («Інфраструктура»; 2017 р. – 37 місце, 2019 р. – 25 місце)
• співвідношення учнів до вчителів у початковій школі («Навики»; 2018 і 2019 рр. – 32 і 33 місця відповідно)
• частка працюючих жінок у загальній кількості робочої сили («Ринок праці»; 2017 р. – 60 місце, 2019 р. – 46 місце)
• Витрати на започаткування бізнесу («Зрілість бізнес-середовища»; 2017 р. – 18 місце, 2019 р. – 14 місце)
<i>Глобальний індекс інновацій</i>
• частка зайнятих жінок із ступенями («Зрілість бізнес-середовища»; 2016 р. - 4 місце, 2019 р. - 2 місце)
• співвідношення корисних моделей до ВВП за ПКС, млрд \$ («Знання та технологічна результативність»; 2016 р. - 1 місце, 2019 р. - 1 місце)
• частка експорту ІКТ-послуг у загальному обсязі торгівлі («Знання та технологічна результативність»; 2016 р.- 23 місце, 2019 р. - 11 місце)
• витрати на програмне забезпечення, % GDP («Знання та технологічна результативність»; 2016 р. - 20 місце, 2019 р. - 19 місце)
• Торгові марки / до ВВП за ПКС («Креативність»; 2016 р. - 24 місце, 2019 р. - 6 місце)
• промислові зразки до ВВП за ПКС, млрд \$ («Знання та технологічна результативність»; 2016 р. - 10 місце, 2019 р. - 8 місце)

НИЗЬКІ ПОЗИЦІЇ
<i>Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності</i>
• законодавство у сфері науки («Технології»; 2017-2019 рр. - 61 місце)
• венчурний капітал («Технології»; 2017 р. - 60 місце, 2019 р. - 61 місце)
• кібер-безпека («Готовність та перспективи впровадження інновацій»; 2017 р. - 61 місце, 2019 р. - 60 місце)
• піратство програмного забезпечення («Готовність та перспективи впровадження інновацій»; 2017 2019 рр. - 60 місце)
<i>Індекс глобальної конкурентоспроможності 4.0</i>
• права власності («Інститути»; 2017 р. – 128 місце, 2019 р. – 128 місце)
• захист інтелектуальної власності («Інститути»; 2017 р. – 119 місце, 2019 р. – 118 місце)
• стандарти аудиту та звітності («Інститути»; 2017 р. – 123 місце, 2019 р. – 118 місце)
• якість дорожнього покриття («Інфраструктура»; 2017 р. – 130 місце, 2019 р. – 114 місце)
• рівень інфляції («Макроекономічна стабільність»; 2017 р. – 129 місце, 2019 р. – 131 місце)
• рівень оподаткування доходів фізичних осіб («Ринок праці»; 2018 р. – 106 місце, 2019 р. – 124 місце)
• фінансування малих та середніх підприємств («Фінансова система»; 2017 р. – 112 місце, 2019 р. – 112 місце)
• капіталізація ринку, % ВВП («Фінансова система»; 2018 р. – 77 місце, 2019 р. – 112 місце)
<i>Глобальний індекс інновацій</i>
• політична стабільність та безпека («Інститути»; 2016 р. і 2019 р.- 125 місце)
• ефективність державного управління («Інститути»; 2016 р. - 88 місце, 2019 р. - 95 місце)
• ВВП на одиницю енергоспоживання («Інфраструктура»; 2016 р. і 2019 р. - 115 місце)
• співвідношення національних художніх фільмів до кількості населення у віці 15-69 років («Креативність»; 2016 р. і 2019 р. - 94 місце)

Висновки. На сьогодні вітчизняна економіка відповідно до концепції стадій економічного розвитку знаходиться на етапі переходу від розвитку, базованого на ресурсах, до розвитку, керованого здійсненням інвестицій та ефективністю. Згідно М. Портера розвиток національних економік супроводжується різним рівнем конкурентоспроможності та характером конкурентних переваг, вони проходять кілька етапів, хоча темпи прогресу та конкретний шлях розвитку будуть різнитися залежно від країни. Конкурентні переваги формуються насамперед шляхом розвитку та впровадження інновацій. Відтак на сьогодні визначаючими складовими здійснення політики підвищення конкурентоспроможності країни є налагодження високоефективного виробництва продуктів та послуг з більшою доданою вартістю, формування сприятливого інвестиційного середовища, розвиток інноваційної інфраструктури, поширення кластерної форми просторової організації бізнесу тощо. Фактор територіальної концентрації виробництва теж є однією з ключових передумов посилення конкурентних переваг. Розвиток кластерів, кластерних ініціатив,

індустріальних парків тощо уможливають та стимулюють залучення інформаційних, інвестиційних ресурсів тощо. Це дозволяє долучатись до створення доданої вартості не лише на стадії виробництва, але й на стадіях науково-дослідних розробок, проектування, моделювання тощо, тобто стадій із високою часткою доданої вартості, що відповідно формуватиме повні ланцюги доданої вартості та окреслює перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Література

1. The Global Competitiveness Report 2008-2009. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf
2. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How countries are performing on the road to recovery. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/digest>.
3. Michael E. Porter. The Competitive Advantage of Nations. URL: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>.
4. The Global Competitiveness Report 2019: URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
5. Stages of development. URL: <https://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/frameworks-and-key-concepts/Pages/shapes-of-development.aspx>
6. Doing Business Report 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>
7. Doing Business 2020 data notes. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/methodology/methodology-note>
8. Doing Business 2019. Training for Reform. URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
9. 2022 Index of Economic Freedom. Ukraine. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2022/book/01_2022_IndexofEconomicFreedom_KEY-FINDINGS.pdf

10. 2019 Index of Economic Freedom. 25th anniversary edition. URL: <https://www.heritage.org/international-economies/commentary/heritage-marks-25-years-the-index-economic-freedom-2019-index>

11. The IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021. URL: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness/>

12. Global Innovation Index (GII) 2021. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>

References

1. The official site of World Economic Forum (2008), “The Global Competitiveness Report 2008-2009”, available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf (Accessed 5 April 2022).

2. The official site of World Economic Forum (2020), “Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How countries are performing on the road to recovery”, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/digest> (Accessed 15 April 2022).

3. Porter, Michael E. (1990), “The Competitive Advantage of Nations”, *Harvard Business Review*, [Online], available at: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations> (Accessed 3 March 2022).

4. The official site of World Economic Forum (2019), “The Global Competitiveness Report 2019”, available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (Accessed 10 April 2022).

5. The official site of Harvard Business School (2020), “Stages of development”, available at: <https://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/frameworks-and-key-concepts/Pages/shapes-of-development.aspx> (Accessed 15 April 2022).

6. The official site of the World Bank (2020), “Doing Business Report 2020”, available

at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>
(Accessed 25 April 2022).

7. The official site of the World Bank (2020), “Doing Business 2020 data notes”, available at: <https://www.doingbusiness.org/en/methodology/methodology-note> (Accessed 6 May 2022).

8. The official site of the World Bank (2019), “Doing Business 2019. Training for Reform”, available at: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (Accessed 6 May 2022).

9. The official site of the Heritage Foundation (2022), “2022 Index of Economic Freedom. Ukraine”, available at: https://www.heritage.org/index/pdf/2022/book/01_2022_IndexofEconomicFreedom_KEY-FINDINGS.pdf (Accessed 8 May 2022).

10. The official site of the Heritage Foundation (2019), “2019 Index of Economic Freedom. 25th anniversary edition”, available at: <https://www.heritage.org/international-economies/commentary/heritage-marks-25-years-the-index-economic-freedom-2019-index> (Accessed 8 May 2022).

11. The official site of the International Institute for Management Development (2021), “The IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021”, available at: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness/> (Accessed 6 May 2022).

12. The official site of the Global Innovation Index (2021), “Global Innovation Index (GII) 2021”, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/Home> (Accessed 10 May 2022).

Стаття надійшла до редакції 24.06.2022 р.